

aankopen voor de Bibliotheek gedaan kunnen worden. Door een klein aantal leden is reeds ruim duizend gulden bijeengebracht. Zij hopen, dat ook de andere leden eene grootere of kleinere bijdrage hiervoor beschikbaar willen stellen en verzoeken hun, aan ondergeteekende, liefst spoedig, opgave van hunne bijdrage te willen doen. Zij wijzen er op, dat uitstellen in vele gevallen afstellen beteekent, daar veel wat ons ontbreekt, zeer moeilijk antiquarisch te verkrijgen is. Wanneer de gelegenheid zich voordoet zoo iets te koopen, moet snel gehandeld worden.

Met het Bestuur onzer Vereeniging is reeds in overleg getreden over de wijze, waarop het fonds beheerd zal worden. Van de grootte der bijdragen zal het afhangen, of het een blijvend instituut kan worden; daaraan toch heeft onze Bibliotheek dringend behoefte.

D. MAC GILLAVRY,

Januari 1925.

J. W. Brouwersplein 9, Amsterdam.

Losse Aanteekeningen over Hymenoptera.

De hier volgende aanteekeningen waren voor een deel oorspronkelijk bedoeld als bijdragen op de Wintervergaderingen der Nederlandsche Entomologische Vereeniging. Bij het — gelukkig! — steeds toenemend aantal leden, dat deze vergaderingen bezoekt, was echter telkenmale het aantal sprekers zóó groot, dat ondergeteekende het beter oordeelde, zijn bijdragen maar achter te houden. Daardoor is het aantal aanteekeningen in den loop van vier of vijf jaren zeer toegenomen. Zij mogen hier thans een plaats vinden.

1.

1. In 1920 ontving ik van de heeren LIEFTINCK en MIJNSSEN, alhier, twee wijfjes en een mannetje van een houtwesp, die bij onderzoek bleken te zijn *Xeris spectrum* L., een soort, welke nog niet in Nederland is aangetroffen. Zij waren gevangen in het toen in aanbouw zijnde Amsterdamsche Lyceum, op verschillende dagen in April, en, volgens verklaring van genoemde heeren, afkomstig uit Skandinavisch hout. Het lichaam is zwart, met uitzondering van een breede, bruingele streep aan weerszijden van het pronotum en een daarbij aansluitende dito vlek achter de

oogen; bij de wijfjes is bovendien het voorste gedeelte van de zaagscheede van dezelfde kleur. De pooten zijn bij de wijfjes rood, met gedeeltelijk zwarte coxae; bij het mannetje zijn zij zwart geteekend. Het uitsteeksel van het laatste rugsegment bij de wijfjes is in het midden versmald, de rand er van is gezaagd; de legboor is ongeveer zoo lang als het geheele lichaam. Volgens ENSLIN, „Die Tenthredinoidea Mitteleuropas”, leeft de larve vooral in den groven den, *Pinus sylvestris* L., maar toch ook in de zilverspar, *Abies alba* Mill. en de fijnspar, *Picea excelsa* Lmk. De soort is over geheel Europa verspreid en meestal algemeen.

2. Een afwijkend exemplaar van *Paururus juvencus* L., ♀, Pannerden, October 1915, ontving ik van den heer C. WILLEMSE. In plaats van metaalkleurig zwartblauw, is het geheele lichaam donker roodbruin met zeer zwakken, blauwachtigen glans, ook de sprieten; alleen het eerste achterlijfssegment zou men blauw kunnen noemen. De pooten zijn bruingeel; de vleugels zeer zwak geel getint, de vleugeladeren, met inbegrip van het stigma, geel. Wij hebben hier dus te doen òf met een „forma rufina”, of met een exemplaar, dat onuitgekleurd uit het hout gehaald is; deze laatste veronderstelling lijkt mij, in verband met den datum van het etiket, niet geheel verwerpelijk.

3. Een „forma rufina” is ook wel het vrouwelijk exemplaar van een *Tiphia*, dat ik 6.8.1919 te Leersum op bloeienden *Daucus Carota* L. (den gelen wortel) ving. Het lichaam is niet diep zwart, doch eerder pekbruin; de pooten en de sprieten zijn bruingeel, de vleugels nauwelijks getint, de vleugeladeren (het stigma inclus) zeer bleek. Vooral de omstandigheid, dat de zijden van het metanotum van boven af slechts halverwege schuin gestreept zijn, doet het er mij voor houden, dat het exemplaar behoort tot *Tiphia ruficornis* Lep.

4. Met een geval van melanisme hebben we daarentegen mijns inziens te doen bij een manlijk ex. van het genus *Trichiosoma*. Zooals bekend is, behooren de mannetjes van de genera *Cimbex* en *Trichiosoma* tot de moeilijkst te bepalen insecten. Men dient dus bij zijn oordeel de grootst mogelijke reserve in acht te nemen; hetwelk ik bij

dezen doe. De beharing van het dier is grijs en matig sterk; van het zwarte achterlijf met zwakken bronsglans zijn alleen het begin en de laatste segmenten aldus behaard. De middelste segmenten hebben een korte, zwarte beharing, zeer spaarzaam met grijze haartjes gemengd; de buikzijde is zwart, behalve het laatste segment, dat donkerbruin is. Van de pooten zijn de dijen zwart met violetten metaalglans, de schenen en tarsen geheel bruingeel. We hebben dus vermoedelijk te doen met een *Trichiosoma sorbi* Htg. ♂. Wat echter mijn exemplaar, dat ik ontving van den heer L. H. Scholten te Herwen, die het 19.6.1923 te Didam ving, er zoo vreemd doet uitzien, dat zijn de vleugels, die, in plaats van lichtgeel met donkerder rand, zooals bij dit genus regel is, geheel donker bruingeel zijn, wel zoo donker als de vleugels van *Sirex gigas* L.; van de be-rookte randen is, zeker daardoor, niets te onderscheiden; ook de sprieten zijn, op de uiteinden der middelste gele-dingen na, geheel zwart.

5. Nieuw voor onze fauna is het mannetje van *Hemichroa alni* L. (of *crocea* Geoffr.?). Ik klopte het 6.6.1922 van een els op de gronden tusschen de Loosdrechtsche plassen. ENSLIN, t.a.p. pag. 317, vermeldt, op gezag van CAMERON, dat dit mannetje (dat uiterst zeldzaam is, zoodat de soort zich gewoonlijk parthenogenetisch voortplant) geheel gelijk is aan dat van *H. crocea* Geoffr., waarvan hetzelfde geldt; het door mij gevonden exemplaar kan dus evengoed tot deze laatste soort behooren.

6. *Dolerus dubius* Kl. var. *desertus* Kl. ♀, f. n. var., ving de heer VAN DER WIEL 29.4.1920 bij Loosdrecht. Deze volgens ENSLIN (t. a. pl., pag. 159) zeer zeldzame var. is gekenmerkt door roode tegulae (dekschubben op den vleugelwortel) en bijna geheel roode pooten.

7. Uit dezelfde buurt (Ankeveensche plassen, 30.5.1920) is afkomstig een wijfje van *Tenthredo velox* F. var. *nigro-lineata* Cam., f. n. var. Het onderscheidt zich van het type van het wijfje doordat alle pooten op de achterzijde zwart gestreept zijn.

8. Een mannetje van *Pteronidea (Pteronus) miliaris* Panz., dat ik 6.6.1922 tusschen de Ankeveensche plassen ving, heeft aan elken spriet (die anders 9 leden telt) een

extra tiende lid, dat knopvormig, toegespitst en zwakjes als een haak naar boven gebogen is.

9. Den 27sten April 1921 was er te Amsterdam een verkiezing; als ik mij niet vergis, was het de in de geschiedenis der hoofdstad beruchte Had-je-me-maardag. Terwijl ik in het volle bewustzijn mijner waardigheid als lid van een der stembureau's achter de groene tafel zat, kwam er op het deftige tafelkleed een klein bladwespje terecht. Later bleek het te zijn *Messa hortulana* Kl. ♀, f. n. sp. De determinatie leverde eenige moeilijkheid op, doordat ENSLIN, zoowel in zijn tabellen als in de beschrijving der soort, het aantal sprietleden beslist op tien stelt; overigens kwam het diertje volmaakt met de beschrijving overeen. Uit een briefwisseling met Dr. ENSLIN is mij gebleken, dat deze auteur, na het schrijven van zijn boek, tot de overtuiging gekomen is, dat het aantal tien voor de sprietleden bij deze soort volstrekt niet vaststaat, zoodat zijn determineertabel hieromtrent herzien zal moeten worden. *Messa hortulana*, een zeer klein wespje, van 3 à 4 m.M. lengte, vertoont een kleurtekening, die het zeer kenbaar maakt. De larve mineert volgens CAMERON in de bladeren van *Populus nigra* L.; volgens BRISCHKE (BRISCHKE und ZADDACH, „Beobachtungen über die Arten der Blatt- und Holzwespen“, 2e afd., in de „Schriften der Nat. Gesellsch. Danzig“, V. Bnd., p. 265 en plaat III, fig. 12) leeft ze echter in blaasachtige mijnen in de bladeren van *Acer campestre* L. en *platanoides* L. De soort is niet algemeen en komt in Midden- en Zuid-Europa voor (ENSLIN, t. a. pl., pag. 308).

10. Niet minder merkwaardig is de vondst van *Cephaleia alpina* Kl., ♀, f. n. sp. Den 25sten Mei 1920 „sleepte“ ik op een buitendijksch poldertje aan den Diemerdijk bij Amsterdam, en vond daarbij, vlak aan den kant der Zuiderzee, genoemde bladwesp in mijn net. Als men weet, dat waarschijnlijk alle *Cephaleia*-soorten, en *alpina* zeker, op naaldboomen leven, dan mag men zeker de vondst van dit dier op die plaats zeer bijzonder achten. Wetende, hoe voorzichtig men moet zijn bij het bepalen der *Pamphilinae*, heb ik mijn voorwerp herhaaldelijk onder handen — of eigenlijk onder de oogen — genomen, doch kan tot geen ander besluit komen, dan dat het werkelijk de

soort *alpina* Kl. is, — vooral niet omdat, zoover ik heb kunnen nagaan, geen enkele andere soort sprieten heeft, waarvan de geleedingsvlakten wit geringd zijn. Een typisch exemplaar is het niet; daarvoor zijn de eerste sprietleden te licht. Het beantwoordt nog het meest aan de door HARTIG (Die Familien der Blatt- und Holzwespen, 1837, p. 343) beschreven, later als vorm van *alpina* opgevatte, *Lyda annulicornis*, die een tusschenvorm is tusschen het type en de zeer licht gekleurde var. *hilaris* Enslin. De soort leeft op lork, *Larix decidua* Mill., en is volgens ENSLIN tot nog toe bekend uit Zweden, Frankrijk, Duitschland, Zwitserland en de voormalige Donau-monarchie; onmogelijk is dus het voorkomen bij ons niet.

11. Van *Pristiphora staudingeri* Ruthe, f. n. sp., ving ik 17.8.1920 twee mannetjes bij Amerongen aan den weg naar het Eck-en-Wielsche veer. De larve leeft volgens R. v. STEIN (aangehaald door ENSLIN) op *Vicia Cracca* L. De soort is gevonden in het grootste deel van Europa, in Siberië en Mongolië.

12. Een mannetje van *Empria pumila* Knw., f. n. sp., ving ik tusschen de Ankeveensche plassen, 30.5.1920. Het is een van de soorten met dubbel uitgesneden kop-schild en witte vlekken op eenige achterlijfssegmenten. Volgens ENSLIN is zij alleen in Duitschland gevonden. Van mijn ex. is, jammer genoeg, een deel van het achterlijf verloren geraakt, maar wat er nog over is, is voldoende om te maken, dat ik bij mijn oorspronkelijke determinatie kan blijven.

13. Van *Macrophya punctum-album* L. vond ik in de collectie LEEFMANS (thans voor een deel in het bezit van den heer VAN DER WIEL) een wijfje met het etiket Uitermeer 30.5.1909, dat aan het uiteinde van de middellob van het mesonotum twee witte vlekken vertoont. Van deze kleurvariatie maakt ENSLIN geen melding; blijkens een mededeeling van dezen auteur is ze hem ook onbekend, zoodat wij hier met een nog onbeschreven en onbenoemde variëteit te doen hebben.

14. Uit dezelfde collectie is ook afkomstig een mannetje van *Tenthredo moniliata* Kl., f. n. sp., van Amstelveen, Mei 1910. Het mannetje dezer soort is kenbaar aan het

roode mesosternum en het geelrood gekleurde pterostigma; gewoonlijk zijn de mesopleuren vóór rood, achter zwart met een witte streep in de lengte, doch in de „Berichtigungen und Nachträge” tot zijn meergenoemd werk zegt ENSLIN, dat er ook mannetjes voorkomen met geheel zwarte mesopleuren. Met zoo'n kleurvariatie hebben we dan hier te doen. De imago vliegt van Mei tot Juli en komt in geheel Europa en in Siberië voor. Wat de larve betreft, zegt ENSLIN, dat zij volgens ANDRÉ op *Heracleum*, volgens anderen op *Menyanthes trifoliata* L. leeft.

15. Den 19. 7. 1919 ving ik bij Winterswijk *Nomada obtusifrons* NIJL., ♀, f. n. sp. Het is een van de soorten met veel rood, en niet grooter dan 7 à 9 mm. Zij onderscheidt zich van alle andere *Nomada*'s daardoor, dat zij tusschen de sprieten geen scherpe richel, doch slechts een stompe verhooging heeft en is dus gemakkelijk te herkennen. Wel merkwaardig is het, dat de heer RITSEMA, die mijn exemplaar gezien heeft en het met mijn determinatie eens was, ongeveer ter zelfder tijd het dier ook ving, n.l. drie mannetjes en twee wijfjes te Schalkhaar bij Deventer op *Achillea Millefolium* L., den 12^{den}, 15^{den} en 16^{den} Juli 1919.

16. In Augustus 1922 trof het, dat zich bij het station te Dieren, vlak bij mijn vacantiewoning, een paar telegraafpalen bevonden, die door *Hylotrupes bajulus* L. — en misschien door nog andere boktorren — waren uitgeboord en aldus gereedgemaakt voor verblijf van *Hymenoptera*. Van den dag af, dat mijn aandacht op die palen gevallen was, heb ik ze natuurlijk zoo dikwijls bezocht als ik in de buurt was. Het eindresultaat is geweest, dat ik er een 78-tal *Hymenoptera* ving, behoorende tot de volgende 21 soorten:

Apidae: *Anthidium manicatum* L. ♂, *Megachile ericetorum* Lep. ♂, *Prosopis annulata* L. ♀ en ♂, *Eriades nigricornis* Nyl. ♀, *Eriades (Trypetes) truncorum* L. (veel ♀ en veel ♂);
Sphegidae: *Pemphredon* spec. ♀ (van de groep van *Cemonus unicolor* Thoms.), *Stigmus pendulus* Panz., *Psenulus fuscipennis* Dahlb. ♀, *Passaloecus corniger* Shuck., ♀ en ♂, *Crabro vagus* L. ♀, *Cr. leucostoma* L. ♀, *Cr. palmipes* v. d. Linden ♀, *Cr. spinicollis* H. Sch. ♂, *Cr. quadrimaculatus* F. ♂, *Cr. gonager* Lep. (= *ambiguus* Dahlb.) ♀, *Trypoxylon attenuatum* Smith ♂;

Chrysididae: *Chrysis cyanea* L., *Chr. ignita* L. (natuurlijk zeer veel in allerlei grootten en kleurvariaties), *Chr. fulgida* L. ♀;

Vespidae: *Odynerus callosus* Thoms. (een paar ♀, zeer veel ♂);

Ichneumonidae: *Pimpla* spec. ♀; achteraf spijt het mij, dat ik dit dier geen gelegenheid gegeven heb, metterdaad te toonen, of het ook iets met de bewoners van den paal uitstaande had.

Welk een leerzaam voorwerp zou een stuk van zoo'n paal zijn, indien men het bij het sloopen eens in de wacht kon sleepen, om het thuis gedeeltelijk biologisch te onderzoeken en voor een ander deel te laten liggen, om er de bewoners uit te kweeken!

16. In dezelfde vakantie ving ik nog te Dieren, 25.8.1922, *Odynerus (Lionotus) floricola* Sauss. ♀, f. n. sp. Dat is weer zoo'n natuurvoorwerp, dat men bekijkt, vergelijkt, om, als men tot een naam komt, te meenen, dat het zoo niet zijn kan; dus van voren af aan begint, nauwkeurig oplet, en misschien tot een anderen naam komt; dan een poos, soms weken, wegzet, om opnieuw te beginnen enz. Want het dier in kwestie behoort hier heelemaal niet thuis. Dat begint al bij SCHMIEDEKNECHT, „Die Hymenopteren Mitteleuropas”, p. 292: „Südliche Art”; dan, in chronologische volgorde: DE SAUSSURE, „Monographie des Guêpes solitaires” (1852) p. 196: „L'Algérie?” Musée de Paris, Collect. St.-Fargeau; Ernest André in „Species des Hymenoptères d'Europe et d'Algérie”, T. II, p. 735: „Toute l'Europe méridionale, l'Algérie”, VON SCHULTHESS RECHBERG, „Fauna insectorum helvetiae”, Hymenoptera, Fam. Diploptera, p. 82: „Südeuropa (Gibraltar, Nizza, Dalmatien), nördlich bis Kreuznach und Oppenau; in der Schweiz am Südabhang der Jura, Biel und im Wallis und Tessin.” *O. floricola* is zeer rijk geel geteekend: tusschen de sprieten, op den clypeus, op de voorkaken, op het eerste sprietlid, aan den binnenrand der oogen, boven de oogen, op het pronotum, op de mesopleuren, op de vleugeldekshubben, op het schildje (twee vlekken), het geheele achterschildje, aan weerszijden van het metanotum een breede streep, op het achterlijf de achterrand van zes rugsegmenten, idem van eenige buik-

segmenten, vaak een gele vlek aan weerszijden van het tweede segment (bij mijn expl. niet!); de gele rand van het eerste segment (die verdikt en glad is) verbreedt zich meest naar den zijkant, doch bij mijn exemplaar is die verbreding door zwart doorbroken, zoodat er twee losse vlekken ontstaan zijn.

17. *Alyson pertheesi* Gorski, ♀, f. n. gen. et spec.: Burgh op Schouwen, 14.8.1923. Nogmaals een dier, waarvan men wel niet vraagt: „Zou het wel zijn, waarvoor ik het houden moet?“, want het is kenbaar genoeg gevormd en geteekend, — maar waarvan men toch denkt: „Hoe komt het in 's hemelsnaam hier?“ „Südeuropa bis Ungarn und Wien“ zegt SCHMIEDEKNECHT, en de afstand van Weenen tot de zuidwestpunt van Schouwen, waar ik op een zonnigen dag het diertje van *Pastinaca sativa* L. in mijn net kreeg, is lang niet gering. Toch kan het niet missen, want in het genus *Alyson* is *pertheesi* de eenige soort, waarbij het metanotum, met uitzondering van het middenveld (de „hartvormige ruimte“, die hier elliptisch is), rood gekleurd is; hierop wordt ook gewezen door HANDLIRSCH, „Monographie der mit *Nysson* und *Bembex* verwandten Grabwespen“, dl. II, p. 32 (1888). — Van vakantie thuis gekomen, heb ik geraadpleegd wat van de drie literatuuropgaven in den „Catalogus Hymenopterorum“ van VON DALLA TORRE tot mijn beschikking was, en dat was alleen de beschrijving van MOCSARY in „Termeszetráji Füzetek III“, p. 129 (1879). Dat Hongaarsch is iets, waaruit men niet dadelijk veel wijs wordt, maar gelukkig stond er de diagnose ook in het Latijn bij — waarmee men langzamerhand wel eenigszins vertrouwd raakt — en daaruit begreep ik, dat mijn exemplaar iets donkerder was, vooral wat de pooten betreft, dan het type van MOCSARY (*A. festivum* had hij de soort gedoopt). Als vindplaatsen vermeldt HANDLIRSCH t.a.p.: Midden-Hongarije (Buda-Pest), de zandige monden van de Wilija bij Wilno (Litthauen), het Prater te Weenen. Een uiterst zeldzaam dier dus. En een sierlijk diertje ook: de grondkleur is zwart, met witte teekeningen op het eerste sprietlid, den binnenrand der oogen en het schildje; een witte vlek ter weerszijden van het tweede achterlijfssegment; dit geheel sterk glimmend, het eerste segment rood,

evenals het grootste deel van het metanotum, de monddeelen en gedeeltelijk de pooten; op de glasheldere vleugels een donkere dwarsband. Het dier nestelt in het zand en fourageert met *Jassidae* (na verwant aan de „Schuimbeestjes”).

Amsterdam, Januari 1925.

J. KOORNNEEF.

NASCHRIFT: Over „Eenige voor ons land nieuwe Hymenoptera uit Limburg” zie men mijn mededeeling in het „Natuurhistorisch Maandblad”, 13e Jrg. (1924), blz. 79. Een overdruk is voor belangstellenden beschikbaar.

Hemichroa alni L.

Naar aanleiding van de hier boven, p. 358, gedane mededeeling van den heer KOORNNEEF omtrent het mannetje van eene *Hemichroa*-soort, hetzij *alni* L., dan wel *crocea* Geoffr. (*rufa* Pz.), welke mannetjes, zooals daar vermeld wordt, beide uiterst zeldzaam en niet van elkander te onderscheiden zijn, wil ik het volgende vermelden.

In mijne verzameling bevindt zich eveneens een mannetje van eene *Hemichroa*-soort; dat, tegelijk met een wijfje, gekweekt werd. De larven werden op berk (niet op els) gevonden te Putten en de beide exemplaren verschenen op 21 Mei 1895. Daar dit wijfje eene echte *Hemichroa alni* is, staat het wel vast, dat het mannetje tot dezelfde soort behoort. De soort is dus hier niet twijfelachtig.

Schovenhorst, Putten, Jan. 1925.

J. TH. OUDEMANS.

Een goed plakmiddel voor Insekten ¹⁾.

Sedert jaren gebruikte ik voor het opplakken van insekten op de bekende kartonnen slipjes en voor het repareeren van gebroken insekten arabiese gom. Het middel beviel mij maar matig, daar bij zeer droog weer de gom de neiging vertoont af te springen, terwijl hij bij vochtig weer zacht wordt, met het gevolg, dat in beide gevallen de insekten van de slipjes loslaten. Vooral bij verzending per post was dit een groot bezwaar, daar dikwijls niet meer uit te maken was, bij welk etiket een losgeraakt insekt behoorde.

1) Voor de hier gebruikte spelling is alleen de schrijver verantwoordelijk.